

RUSÍNSKY NÁRODNÝ BUDITEĽ ALEXANDER DUCHNOVIČ (155 rokov od úmrtia)¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Jedným z popredných rusínskych národných činiteľov pôsobiacich na východnom Slovensku za čias Uhorska bol rodák z obce Topoľa, dnešný okres Snina, gréckokatolícky kňaz, spisovateľ, pedagóg Alexander Duchnovič.

Narodil sa v rodine gréckokatolíckeho kňaza 24. apríla 1803. Detstvo prežil v Stakčine, základné vzdelanie získal v Užhorode (1812 – 1815), kde absolvoval aj gymnaziálne štúdiá a potom rok študoval filozofiu v Košiciach. Napokon sa rozhodol pre teológiu, ktorú absolvoval opäť v Užhorode (1823 – 1827) a tu ho v roku 1827 vysvätili za kňaza. Krátko na to pôsobil ako archivár v Prešove, v kancelárii gréckokatolíckeho biskupstva za prvého biskupa Gregora Tarkoviča. Pre nezhody v prešovskej eparchii koncom roku 1830 odišiel do Užhorodu, kde bol vychovávateľom (1830 – 1833). V roku 1833 sa vrátil ku svojmu kňazskému povolaniu. Spočiatku bol rok gréckokatolíckym farárom v obci Komloš (dnes Chmeľová) a potom z poverenia biskupa Gregora Tarkoviča žil a pôsobil štyri roky (od apríla 1834 do apríla 1838) v Beloveži. Počas pôsobenia v tejto obci sa rozhodol viac angažovať v prospech dôstojného života tu žijúcich Rusínov, začal písať rodným jazykom (dovtedy používal maďarčinu a ruštinu). V belovežskom prostredí vykonával predovšetkým cirkevné povinnosti ako farár – svjaščenýk. Popritom učil deti a to v ich rodnom jazyku, ale i dospelých. V škole venoval pozornosť i poznaniu základov poľnohospodárskych prác, osobitne záhradníctva a ovocinárstva. Venoval sa tiež zbieraniu rusínskych ľudových piesní. Od roku 1838 bol notárom a potom kanonikom na Mukačevskom biskupstve Vasiľa Popoviča.

V roku 1843 sa vrátil do Prešova, kde sa natrvalo usadil a žil až do konca života. Pôsobil tu na poste kanonika prešovskej eparchie Jozefa Gaganca. Počas pobytu v Prešove sa angažoval vo viacerých oblastiach. Prejavil sa nielen ako kultúrno-osvetový pracovník, spisovateľ, pedagóg, publicista, redaktor, vydavateľ, folklorista, ale bol jednou z vynikajúcich osobností národno-politického a duchovného hnutia Rusínov. Pričinil sa o pozdvihnutie ich národného povedomia a to najmä svojím prínosom v pedagogicko-osvetovom pôsobení v meste a okolí. Robil školského inšpektora, na prešovskom gréckokatolíckom gymnáziu učil ruský a latinský jazyk. Napísal prvý šlabikár pre rusínske deti, školskú pedagogiku, zemepis, dejepis, mluvnicu a pod. Vydával ľudové kalendáre, literárne almanachy, divadelné hry, prózu a poéziu, ale i vedecké diela, organizoval zbierky múzejných exponátov a pod. Zakladal školy a v roku 1852 založil *Prešovskú literárnu spoločnosť*, okolo ktorej sa združovali domáci rusínski literáti. V tomto období založil aj prvú požičovňu kníh. Prikladal jej veľký význam. Sám mal veľkú knižnicu, ktorú venoval klášturu v Krásnom Brode s tým, aby bola sprístupnená verejnosti.

1 Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0651/19. *Pramene k cirkevným a duchovným dejinám východného Slovenska.*

Venoval sa aj literárnej tvorbe a to poézii, próze a dráme. Ako prívrženec osvietenenských ideí v literárnej tvorbe a činnosti všestranne podporoval vzdelanie, kultúrno-osvetovú a ľudovo-výchovnú činnosť medzi drobným rusínskym ľudom. Išlo mu však o celkové pozdvihnutie vidieka. Vydal niekoľko prác z liečiteľskej tematiky, písal recepty na prípravu jedál z divo rastúcich rastlín a plodov. Podporoval chudobných rusínskych študentov na štúdiách. Jeho básň *Ja Rusin byl, jsem i budu, ja rodyl jsa Rusinom, čestnyj rid svoj nezabudu, ostanus jeho synom* sa stala burcujúcou piesňou domácich i zakarpatských Rusínov.

Od roku 1847 sa angažoval v politickom dianí, ako zástupca prešovského biskupstva sa zúčastnil na poslednom uhorskom stavovskom sneme v Prešporke (Bratislave). Tu sa počas pobytu zoznámil s predstaviteľmi štúrovského hnutia Ľudovítom Štúrom, Bohuslavom Nosákom a Petrom Kellnerom – Hostinským, ktorí boli redaktormi Slovenských národných novín. Počas takmer tridsaťročného účinkovania v Prešove a v Šariši udržiaval priateľské kontakty so slovenskými činiteľmi Jonášom Záborským a Bohumilom Nosákom. Prejavoval živý záujem o Slovákov, ich prácu a osud, tešil sa z ich úspechov, nadšenie prejavil pri založení Matice slovenskej v roku 1863 a o hlavnom osnovateli slovenského štátoprávneho programu Memoranda národa slovenského z júna 1861 Štefanovi Markovi Daxnerovi sa zmieňoval ako o svojom dobrom priateľovi. Blízky vzťah k Slovákom prezentoval aj prekladom niekoľkých strof *Maríny* Andreja Sladkoviča, pokúsil sa aj o slovenskú básnickú tvorbu, ale v šarišskom nárečí, usiloval sa tiež o to, aby jeho príspevky, ktoré zasielal na publikovanie do slovenského časopisu *Sokol*, prispeli k lepšiemu poznaniu haličských Rusínov Slováckmi.

V roku 1848 sa stal členom skupiny Adolfa Ivanova Dobrianskeho, s ktorým rozvíjal rusínsko-slovenskú spoluprácu a vzájomné vzťahy v národno-politickej oblasti. V roku 1862 založil (spolu s ďalšími predstaviteľmi rusínskeho národného hnutia) *Obščestvo svjatoho Ioanna Krestitelja i Predteči (Spolok sv. Jána Krstiteľa a Zvestovateľa)*. Spolok pôsobil v rokoch 1862 – 1874 a až začiatkom 21. storočia bola v roku 2003 jeho činnosť obnovená. (Programom obnoveného spolku je náboženský, národný a kultúrny rozvoj Rusínov.) Spolok pôvodne podporoval chudobných rusínskych študentov v štúdiu na stredných a vysokých školách. Zaisťoval im ubytovanie, stravu, učebné pomôcky i literatúru. V roku 1864 vznikol internát, v ktorom bolo ubytovaných 54 študentov.

A. Duchnovič prejavil záujem aj o národopis a folkloristiku, čoho prejavom bola v roku 1848 ním vydaná práca *O narodach krajňanskych ili Karpatorosach uhorskych pod Beskydom v Zemplinskoj, Ungskoj i Šariskoj stolyci žyvuščych*, ktorá mala etnologický charakter a popisovala dejiny osídlenia, faunu, flóru, poľnohospodárstvo a hospodárstvo, život obyvateľstva východoslovenského regiónu. V 1853 vydal historickú prácu náučného charakteru *Instinnaja Istarija Karpato-Rusov ili Uhorskych Rusinov*, mala patriotický charakter a jej úlohou bolo prebudiť v podkarpatskom ľude záujem o vlastnú históriu a vytvoriť si tak vzťah k rodnej reči a svojim tradíciám. Zbieral hudobný folklór, zhudobnil mnohé básne. Napísal modlitebné knihy, aj dve divadelné hry *Dobroditeľ prevyšajet bahatstvo* a *Holovnyj tarabanščik*.

Alexander Duchnovič zomrel 30. marca 1865 v Prešove. V polovici 19. storočia bol ústrednou postavou kultúrneho života veriacich prešovskej gréckokatolíckej

eparchie. Je považovaný za jedného z hlavných tvorcov koncepcie samostatného rusínskeho národa na východnom Slovensku, Zakarpatskej Ukrajine a v Haliči.

Použitá literatúra:

SEDLÁK, Imrich. *V čertiažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 277 – 281.

SEDLÁK, Imrich. *Východné Slovensko v letokruhoch národa*. Martin : MS, 2012, s. 484 – 487.

SOPOLYHA, Myroslav – MUŠYNKA, Mykola (eds.). *Oleksandr Duchnovyč i naša súčasnosť. Naukovyj zbirnyk 23 Muzeju ukrajins'ko-rus'koji kultury u Svydnyku*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2005, 274 s.